

หลักฐานการบันทึกเสียงเพลงไทยเริ่มปรากฏในกรุงสยามสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นการบันทึกลงในกระบอกเสียงและแผ่นจานเสียงครั้งแรกด้วยเครื่องแกรมโมโฟน และพัฒนาต่อมาเป็นเครื่องเล่น ทับบ็อกซ์แบบต่างๆ รวมทั้งชนิดและยี่ห้อของแผ่นเสียงที่มีหลากหลาย เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ทางดนตรีที่สำคัญยิ่ง เนื่องจาก วิศวกรชาวอเมริกันมีความสามารถของครูบาอาจารย์ทางดนตรีไทยในอดีตเอาไว้ในรูปแบบของเสียงเกาอย่างน่าอัศจรรย์

ผลงานเพลงชุด "ต๊อบนางลอย" ที่ได้ทำสำเนานี้ เป็นผลผลิตของบริษัท International Talking Machine Company ใช้เครื่องหมายการค้ารูปตึก มีคำว่า โอเดียน Odeon หรือที่คนไทยรู้จักว่า "แผ่นเสียงตราตึก" เริ่มเข้ามาอัดเสียง ในกรุงสยามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2450 เป็นต้นมา

เรื่องต๊อบนางลอย เป็นพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในการนำวรรณคดีเรื่อง รามเกียรติ์มาเล่าใหม่ โดยทำเป็นลักษณะบทคอนเล็คหรือเพลงต๊อบสำหรับขับร้องและบรรเลงรับด้วยวงปี่พาทย์ของกรมมหรสพ วังบ้านหม้อ เพื่อใช้ในการแสดงตอนรับแขกเมือง เคาน์ทอพอตรีนแห่งอิตาลีซึ่งเสด็จเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท รัชกาลที่ 5 ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2441 โดยทำเป็นเรื่องต๊อบนางลอยต๊อบเล็กหรือบันปลาย เริ่มตั้งแต่นางเบญจกายรับคำสั่งทศกัณฐ์ให้ปลอมตัวเป็นนางสีดาทำตายลอยน้ำไปติดที่หน้าฉนวนของพระราม เมื่อพระรามมา ลงตรงพบเขาก็เชื่อว่านางสีดาตายจริง ก็รำไห้อาลัยและกวีพรรณนาคือเป็นต้นเหตุทำให้นางสีดาถูกฆ่า หนุมานพิจารณาดูรูปร่างก็แปลกตัวมา จึงขออาสาพิสูจน โดยตั้งเชิงตะกอนเผาไฟ นางเบญจกายทนความร้อนไม่ได้ก็กลายรูปเดิมแล้วเหาะหนีไป หนุมานจึงไล่ตามจับมาเข้าเฝ้าพระราม เป็นอันว่าจบต๊อบนางลอยต๊อบเล็กเพียงเท่านี้ ต่อมาในภายหลัง สมเด็จพระเจ้า ฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงพระนิพนธ์ขยายขึ้นเป็นเรื่องนางลอยต๊อบใหญ่หรือบันต้น โดยทรงเพิ่มเติมช่วงที่ทศกัณฐ์สั่งให้นางเบญจกายมา เข้าเฝ้า เพื่อขอให้แปลงตัวเป็นนางสีดาทำตายลอยน้ำไปให้พระรามเห็นและเพิ่มเติมรายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆเข้าไป ภายหลัง ได้ปรับปรุงมาใช้ในการแสดงโขน

ต๊อบนางลอยที่บันทึกเสียงนี้ เป็นการขับร้องและบรรเลงที่ยึดเอาต้นฉบับบทคอนเล็คยุคแรกเป็นหลัก คือ นางลอยต๊อบเล็กหรือนางลอยบันปลาย ไม่ทราบปีที่บันทึกเสียงเพลงชุดนี้แน่นอนว่าเป็นปีใด แต่กลุ่มศิลปินที่บันทึกเสียงนี้ เป็นผู้มีบทบาททางดนตรีอย่างสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะนักร้องคือ หม่อมสมจัน (2400-2454) นั้น เป็นนักร้องที่มีชื่อเสียงเป็นที่โปรดปรานในราชสำนัก และมีลายมือสลักชื่อของตนไว้เป็นหลักฐานบนปกแผ่นเสียง ส่วนวงดนตรีที่บรรเลงรับคือ "พิณพาทย์นายแปลกนายสอน" ซึ่งหมายถึงพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์ 2403-2467) และหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง 2424-2497) ซึ่งทั้งสองท่านยังคงใช้นามเดิมก่อนที่จะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และตำแหน่งหน้าที่ใน กรมมหรสพหลวงในรัชกาลต่อมา ทั้งหม่อมสมจันและนายสอนเป็นศิษย์ของนายแปลก ได้เคยร่วมงานดนตรีกันที่วังบูรพาภิรมย์ และทั้งสามท่านมีผลงานบันทึกเสียงเพลงไทยรวมกันไว้หลายเพลง เช่น ต๊อบนางลอย แล่นเสนาะ เขมรใหญ่ ทอยนอก มาลีหวน สามีไม่ บรรทมไพร เป็นต้น

สำเนาเพลงชุดต๊อบนางลอยนี้ ทางมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้รับความอนุเคราะห์จาก คุณธงชัย จารุพรชัย นักสะสมแผ่นเสียงโบราณ จัดทำขึ้นเป็นกรณีพิเศษในฐานะหลักฐานเสียงเพื่อการศึกษาคุณค่าและความชื่นชมในดนตรีไทย ในวาระฉลองครบรอบร้อยปีเกิดของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะใน พ.ศ. 2544 นี้ ซึ่งทางมูลนิธิ หลวงประดิษฐไพเราะต้องขอขอบพระคุณในน้ำใจไมตรีของคุณธงชัยเป็นอย่างยิ่ง

อนึ่ง เพลงต๊อบนางลอย มีจำนวนหน้าแผ่นเสียงทั้งหมด 17 หน้า แต่ในการรวบรวมและการผลิตครั้งนี้ ยังขาดหน้า 9 และ 10 อยู่ เนื่องจากความขาดของบางประการ จึงขออภัยในความไม่สมบูรณ์มา ณ ที่นี้ด้วย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ 16 ต 2403
หลวงประดิษฐไพเราะ 16 ต 2424 ๑๖ ธันวาคม 21 ปี แว:
ท่านเป็นดังเจ้าของ ๑๓ ท้าว ประโยชน์ ศิลปบรรเลง
ย้อนดู การบันทึกเสียง (แผ่นเสียง) ในพระบาทสมเด็จพระ ราม
สว พ.ศ. 2450